

УДК: 343.5

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.77.2.29>

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА РОЗКРАДАННЯ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Муляр Г.В.,

*доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правосуддя
Державного університету інфраструктури та технологій
<https://orcid.org/0000-0003-2636-0509>
box0007@meta.ua*

Бабич В.А.,

*кандидат юридичних наук, доцент
Київського професійно-педагогічного фахового коледжу імені Антона Макаренка
<https://orcid.org/0009-0002-7791-0101>
3duos3@i.ua*

Муляр Г.В., Бабич В.А. Особливості кримінальної відповідальності за розкрадання гуманітарної допомоги під час дії правового режиму воєнного стану в Україні.

У статті проведений аналіз ст. 201-2 Кримінального Кодексу України «Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги», досліджені думки вчених з приводу зазначеної статті, виявлено потенційні проблеми, що можуть виникати у процесі притягнення до кримінальної відповідальності за відповідне діяння, та запропоновано можливі шляхи їх вирішення.

Окремі аспекти відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги досліджували: А. Шевчук, О. Боднарук, Д. Каменський, О. Дудоров, Р. Мовчан, О. Колб, В. Гришко, З. Красько, О. Кришевич та ін. У своїх працях вчені не раз наголошували на необхідності подальшого дослідження зазначеного питання, адже належний кримінально-правовий аналіз ст. 201-2 КК України є корисним для правильної подальшої кваліфікації при відмежуванні кримінальних правопорушень проти власності та у сфері господарської діяльності.

Встановлено, що доповнення Кримінального Кодексу України ст. 201-2 дає нам змогу здійснювати як превентивне попередження вчинення кримінального правопорушення так і можливості покарання осіб які вже вчинили кримінальне правопорушення.

З існуючих недоліків формулювання зазначеного кримінального правопорушення можна виділити наступні: 1) не виправдано завищену мінімальну межу, яка дає підстави для притягнення до кримінальної відповідальності недобросовісних осіб; 2) мета даного кримінального правопорушення «отримання прибутку» є дискусійною, тому що таке словосполучення досі вживалося лише у контексті фактичних наслідків протиправної поведінки суб'єкта кримінального правопорушення.

Зроблений висновок, що законодавцю необхідно в диспозиції ст. 201-2 КК України чітко визначити коло суб'єктів, тим самим унеможливити притягнення до кримінальної відповідальності осіб, що не є суб'єктами отримання гуманітарної допомоги.

Ключові слова: Кримінальний кодекс України, законодавчі зміни, кримінальне правопорушення, нецільове використання безоплатної допомоги, кримінально-правова кваліфікація, санкції кримінально-правової норми.

Mulyar G.V., Babych V.A. Peculiarities of criminal responsibility for embezzlement of humanitarian aid during the legal regime of martial law in Ukraine.

The article analyzes Art. 201-2 of the Criminal Code of Ukraine “Illegal use for profit of humanitarian aid, charitable donations or free aid”, the opinions of scientists regarding the specified article were investigated,

potential problems that may arise in the process of criminal prosecution for the relevant act were identified, and it was proposed possible ways to solve them.

Separate aspects of responsibility for the illegal use of humanitarian aid were studied by: A. Shevchuk, O. Bodnaruk, D. Kamenskyi, O. Dudorov, R. Movchan, O. Kolb, V. Grishko, Z. Krasko, O. Kryshevych, and others. In their writings, scientists have repeatedly emphasized the need for further research on this issue, because a proper criminal-legal analysis of Art. 201-2 of the Criminal Code of Ukraine is useful for correct further qualification when distinguishing criminal offenses against property and in the field of economic activity.

It was established that the amendment to the Criminal Code of Ukraine, Art. 201-2 allows us to carry out both preventive prevention of the commission of a criminal offense and the possibility of punishing persons who have already committed a criminal offense.

Among the existing shortcomings of the wording of the specified criminal offense, the following can be identified: 1) an unreasonably high minimum limit, which provides grounds for bringing criminal responsibility to unscrupulous persons; 2) the purpose of this criminal offense "making a profit" is debatable, because such a phrase has so far been used only in the context of the actual consequences of the illegal behavior of the subject of the criminal offense.

It was concluded that the legislator needs in the disposition of Art. 201-2 of the Criminal Code of Ukraine to clearly define the range of subjects, thereby making it impossible to prosecute persons who are not subjects of receiving humanitarian aid.

Key words: Criminal Code of Ukraine, legislative changes, criminal offense, misuse of free aid, criminal law qualification, sanctions of criminal law provision.

Постановка проблеми. З початком повномасштабного вторгнення держави-агресора та введенням по всій державі правового режиму воєнного стану, до України надсилається великі обсяги гуманітарної допомоги від різних країн світу та приватних організацій як у вигляді предметів та товарів, так і у вигляді коштів, благодійної допомоги та пожертв. В період воєнного стану, така допомога обов'язково має доходити до адресатів, проте неодноразово були виявлені численні випадки використання товарів гуманітарної допомоги не за призначенням та з метою отримання прибутку, що фактично і стало причиною запровадження кримінальної відповідальності за такі дії. Це ж стало і причиною відповідних змін до Кримінального процесуального кодексу України, відповідно до яких розслідування вказаного злочину віднесено до компетенції Служби безпеки України.

Стан опрацювання. Окремі аспекти відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги досліджували: А. Шевчук, О. Боднарук, Д. Каменський, О. Дудоров, Р. Мовчан, О. Колб, В. Гришко, З. Красько, О. Кришевич та ін. У своїх працях вчені не раз наголошували на необхідності подальшого дослідження зазначеного питання, адже належний кримінально-правовий аналіз ст. 201-2 КК України є корисним для правильної подальшої кваліфікації при відмежуванні кримінальних правопорушень проти власності та у сфері господарської діяльності.

Мета статті полягає в окресленні особливостей кримінальної відповідальності за незаконне розкрадання гуманітарної допомоги з урахуванням змін в законодавстві, що відбулися за період дії правового режиму воєнного стану в Україні.

Виклад основного матеріалу. 3 квітня 2022 року набрав чинності Закон України № 2155-IX від 24 березня 2022 року «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги», яким Кримінальний кодекс України (надалі – КК України) доповнено статтею 201-2 «Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги».

О. Колб зазначає, що проведений аналіз практики волонтерської діяльності, а також реагування державних органів і громадськості на випадки вчинення членами зазначених організацій та посадовими і службовими особами органів державної влади та місцевого самоврядування протиправних діянь, пов'язаних із незаконним використанням гуманітарної допомоги, дозволяє констатувати, що в наявності складна теоретико-прикладна проблема, що потребує невідкладного вирішення на всіх рівнях: концептуальному, доктринальному, законодавчому та організаційно-розпорядному [1, с. 319].

В. Гришко, З. Красько наголошують, що встановлення відповідальності за делікти, здійснені в межах волонтерської діяльності та гуманітарної допомоги є вимогою сучасності та необхідністю воєнного часу. Однак норми, що врегульовують це питання потребують більш детального вивчення з метою вдосконалення [2, с. 328].

Д. Каменський дійшов висновку, що пошук відповіді на питання про потребу мати «під» гуманітарну допомогу і благодійні пожертви окрему заборону, присвячену самостійному господарському (економічному) делікту, мають бути присвячені подальші наукові розвідки, очевидно поєднані з уважним вивченням практики правозастосування [3, с. 80].

О. Дудоров та Р. Мовчан стверджують, що на сьогодні недоліки, притаманні караності незаконного використання гуманітарної допомоги, благодійних пожертв частково усуваються за допомогою застосування ч. 3 ст. 201-2 КК (за такою ознакою, як вчинення дій під час воєнного стану). З урахуванням викладеного, науковці пропонують виключити з КК України дослідженої кримінально-правової заборони як непотрібного прояву надмірної (надлишкової) криміналізації [4, с. 111].

О. Кришевич підтримує думку вище зазначених науковців та додає, що прийняті зміни щодо гуманітарної допомоги є доволі доречними та відповідають вимогам сьогоденної ситуації, проте деякі їх положення потребують вдосконалення для того, щоб в подальшому уникнути як теоретичних неточностей, так і практичних непорозумінь, а саме що стосується суб'єкта цього кримінального правопорушення [5, с. 182].

Як бачимо, включення до КК України аналізованої заборони було неоднозначно сприйнято і викликало широкий резонанс серед науковців, абсолютна більшість яких дала негативну відповідь на питання про доцільність існування подібної заборони.

Відповідно до ст. 221-2 КК України, продаж товарів (предметів) гуманітарної допомоги або використання благодійних пожертв, безоплатної допомоги або укладання інших правочинів щодо розпорядження таким майном, з метою отримання прибутку, вчинені у значному розмірі, – караються штрафом від двох до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до чотирьох років [6].

Варто звернути увагу на те, що законодавець відніс зазначене діяння до посягань у сфері господарської діяльності, визначивши як обов'язкову ознаку об'єкту предмет кримінального правопорушення – благодійні пожертви, гуманітарну чи безоплатну допомогу (власне, що стосується гуманітарної допомоги, то формально йдеться саме про товари чи предмети).

Відповідно до п. 1 Примітки до ст. 201-2 КК України, для розуміння змісту перелічених вище предметів необхідно брати до уваги положення, визначені профільними законами. Так, згідно з ч. 1 ст. 6 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації», благодійною пожертвою визнається безоплатна передача благодійником коштів, іншого майна, майнових прав у власність бенефіціарів для досягнення певних, наперед обумовлених цілей благодійної діяльності [7].

Під поняттям гуманітарна допомога слід розуміти цільову безоплатну допомогу в грошовій або натуральній формі, у вигляді безповоротної фінансової допомоги або добровільних пожертвувань, або допомога у вигляді виконання робіт, надання послуг, що надається іноземними та вітчизняними донорами із гуманних мотивів отримувачам гуманітарної допомоги в Україні або за кордоном, які потребують у зв'язку з тяжкими обставинами спричиненими збройним конфліктом [8].

У абз. 2 ст. 1 Закону України «Про гуманітарну допомогу» вказано, що безоплатна допомога (пересилка, виконання робіт, надання послуг) – це надання гуманітарної допомоги без будь-якої грошової, матеріальної або інших видів компенсацій донорам [8].

Законодавець, вживши у ч. 1 ст. 201-2 словосполучення «... вчинені у значному розмірі», встановив мінімально необхідну межу загальної вартості гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги, за наявності якої можна притягнути до кримінальної відповідальності у цьому випадку: станом на сьогодні це 434 тис 175 грн і більше – до цієї суми кваліфікація, очевидно, відбуватиметься за іншими, уже звичними для нас, нормами (ст. ст. 190, 191). Також пунктом другим Примітки до цієї статті встановлено розміри предмета кваліфікованого та особливо кваліфікованого складів даного правопорушення – великий чи особливо великий (1 млн 240 тис 500 грн і більше та 3 млн 721 тис 500 грн і більше, відповідно).

На думку А. Шевчук, О. Бондарчук, у зазначеній статті, не виправдано завищено мінімальну межу, яка дає підстави для притягнення до кримінальної відповідальності псевдоволонтерів та недобросовісних службових осіб [9, с. 190].

Погоджуємося з думкою вище зазначеного науковця, адже ст. 201-2 КК України визначається, що мінімальним порогом для притягнення до кримінальної відповідальності є вчинення такого діяння у значному розмірі (від 438 900 грн). Тобто, вчинення вищезазначених діянь на суму менші, ніж встановлено диспозицією ст. 201-2 КК України, не тягне за собою притягнення до кримінальної відповідальності.

Аналізуючи диспозицію ст. 201-2 КК України можна виділити три форми діяння, а саме такі альтернативні дії як:

- 1) продаж товарів чи предметів гуманітарної допомоги, тобто будь-яка їх оплатна передача;
- 2) використання благодійних пожертв, безоплатної допомоги – тобто розпорядження ними у будь-який спосіб не за фактичним цільовим призначенням;
- 3) укладання будь-яких інших правочинів щодо розпорядження будь-чим із наведених вище.

Варто звернути увагу на те, що законодавець в диспозиції ст. 201-2 КК України чітко не визначає коло суб'єктів, роблячи можливим притягнення до кримінальної відповідальності осіб, що не є суб'єктами отримання гуманітарної допомоги.

Висновки. Доповнення КК України ст. 201-2 дає нам змогу здійснювати як превентивне попередження вчинення кримінального правопорушення так і можливості покарання осіб які вже вчинили кримінальне правопорушення.

З існуючих недоліків формулювання зазначеного кримінального правопорушення можна виділити наступні: 1) невиправдано завищену мінімальну межу, яка дає підстави для притягнення до кримінальної відповідальності недобросовісних осіб; 2) мета даного кримінального правопорушення «отримання прибутку» є дискусійною, тому що таке словосполучення досі вживалося лише у контексті фактичних наслідків протиправної поведінки суб'єкта кримінального правопорушення.

На нашу думку, законодавцю необхідно в диспозиції ст. 201-2 КК України чітко визначити коло суб'єктів, тим самим унеможливити притягнення до кримінальної відповідальності осіб, що не є суб'єктами отримання гуманітарної допомоги.

Список використаних джерел:

1. Колб О. Про деякі кримінально-правові заходи запобігання розкраданням майна, отриманого волонтерськими організаціями України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 4. С. 317–319.
2. Гришко В., Красько З. Делікти, здійснені в межах волонтерської діяльності та гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 5. С. 324–329.
3. Каменський Д. Відповідальність за розкрадання гуманітарної допомоги: новела вітчизняного кримінального закону під час війни. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. № 3. С. 70–82.
4. Дудоров О., Мовчан Р. Кримінально-правова заборона щодо незаконного використання гуманітарної допомоги: сумнівна законодавча новела. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2022. № 2. С. 99–115.
5. Кришевич О. Кримінальна відповідальність за нецільове використання гуманітарної допомоги чи один з видів шахрайства. *Вісник асоціації кримінального права України*. 2022. № 17. С. 173–183.
6. Кримінальний кодекс України : від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 28 квіт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 12.05.2023).
7. Про благодійну діяльність та благодійні організації : Закон України від 05.07.2012 р. № 5073-VI : станом на 11 груд. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text> (дата звернення: 12.05.2023).
8. Про гуманітарну допомогу : Закон України від 22.10.1999 р. № 1192-XIV : станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1192-14#Text> (дата звернення: 12.05.2023).
9. Шевчук А., Боднарук О. Кримінальна відповідальність за розкрадання гуманітарної допомоги. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: право*. 2022. № 72. С. 184–191.